

MODALITĂȚI SPECIALE DE SESIZARE A ORGANULUI DE URMĂRIRE PENALĂ

Dinu OSTAVCIUC,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Iurie ODAGIU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
prim-prorector pentru studii și management al calității
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Potrivit legii procesual-penale, organul de urmărire penală poate fi sesizat prin moduri generale și moduri speciale de sesizare. În calitate de moduri speciale de sesizare, reieșind din prevederile actuale ale Codului de procedură penală, sunt următoarele mijloace de sesizare: plângerea prealabilă și acordul organului prevăzut de lege.

În conformitate cu prevederile art. 28 CPP, procurorul și organul de urmărire penală au obligația, în limitele competenței lor, de a porni urmărirea penală în cazul în care sunt sesizate, în modul prevăzut de lege, că s-a săvârșit o infracțiune și de a efectua acțiunile necesare în vederea constatării faptei penale și a persoanei vinovate. Totodată, instanța de judecată efectuează acțiunile procesuale din oficiu, în limitele competenței sale, în afară de cazul când prin lege se dispune efectuarea acestora la cererea părților.

Această normă ne vorbește despre oficialitatea procesului penal – legea impune imperativ necesitatea activității procesuale într-o formă oficială. Totuși există și unele excepții și anume când este pusă în discuție sesizarea organului de urmărire penală prin plângere prealabilă. Anume din acest motiv plângerea prealabilă are forma mijlocului special de sesizare.

În argumentarea poziției respective vin prevederile art. 262 alin. (2) CPP, care stipulează faptul că, dacă, potrivit legii, pornirea urmăririi penale se poate face numai la plângerea prealabilă, urmărirea penală nu poate începe în lipsa acesteia, chiar dacă semnele infracțiunii sunt evidente. Cu alte cuvinte, instituția plângerii prealabile se înscrie ca o excepție de la principiul oficialității.

Plângerea prealabilă ca mijloc special de sesizare a organului de urmărire penală oferă posibilitate victimei infracțiunii să decidă dacă sesizează

organul de urmărire penală în vederea tragerii la răspundere penală a persoanei ce a comis infracțiunea în privința sa ori se abține.

Ținând cont de cele invocate, ne aliniem păreriilor unor autori care susțin că plângerea prealabilă se înfățișează ca o instituție care dă expresie juridică unor interese sociale privind declanșarea și desfășurarea procesului penal. În același timp, referindu-ne la importanța plângerii prealabile și efectele juridice produse de aceasta, este de menționat și faptul că această instituție este strâns legată nu doar de dreptul procesual penal, dar și de dreptul material.

În ceea ce privește dreptul procesual penal, plângerea prealabilă are un rol deosebit, în unele cazuri, pentru declanșarea procesului penal și a urmării penale, iar în cazul lipsei plângerii prealabile, aceasta reprezintă o circumstanță care exclude urmărirea penală.

Acest aspect este direct indicat în prevederile art. 275 pct. 6) CPP, unde se stipulează că urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată, și va fi încetată în cazul în care lipsește plângerea victimei în cazurile în care urmărirea penală începe, conform art. 276 CPP, numai în baza plângerii acesteia sau plângerea prealabilă a fost retrasă.

Referindu-ne la dreptul material, constatăm că acesta nu reglementează în mod expres noțiunea de plângere prealabilă și efectul său juridic. Totuși, având în vedere prevederile art. 109 alin. (1) Cod penal, reținem faptul că, împăcarea este actul de înlăturare a răspunderii penale, atât în cazurile prevăzute de legea penală, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală.

În situația în care Codul penal utilizează în norma respectivă sintagma „în cazurile prevăzute de procedura penală”, considerăm că plângerea prealabilă poate fi considerată și ea o cauză de înlăturare a răspunderii penale.

Din cele invocate, rezultă că plângerea prealabilă are o natură juridică mixtă: în situația dreptului material – cauză care înlătură răspunderea penală, iar în situația dreptului procesual penal – circumstanță care exclude urmărirea penală. În aceeași ordine de idei, considerăm că în aspectul dreptului procesual penal, plângerea prealabilă are un caracter juridic ce produce două efecte distincte fazelor procesului penal: începerea procesului penal și a urmării penale, de pe o parte, și încetarea urmării penale și a procesului penal, pe de altă parte.

Cazurile expuse, permit victimei să decidă asupra începerii procesului penal și a urmării penale, precum și încetarea urmării penale (în lipsa plângerii prealabile și în cazul retragerii plângerii prealabile).

În conformitate cu prevederile art. 276 alin. (1) CPP, urmărirea penală se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei în cazul infracțiunilor prevăzute în articolele: 152 alin. (1), 153, 155, 157, 161, 173, 177, 179

alin. (1) și (2), 193, 194, 197 alin. (1), 198 alin. (1), 200, 202, 203, 204 alin. (1), 2461, 274 din Codul penal, precum și al furtului avutului proprietarului săvârșit de minor, de soț, rude, în paguba tutorelui, ori de persoana care locuiește împreună cu victima sau este găzduită de aceasta.

Analizând norma respectivă, susținem opinia autorului Ion Neagu, care menționează faptul că declanșarea procesului penal a fost lăsată, în anumite cazuri, la aprecierea victimei datorită gradului redus de pericol social pe care-l prezintă anumite infracțiuni. Alteori, deși infracțiunile pentru care legea prevede necesitatea plângerii prealabile a victimei au un pericol social ridicat, desfășurarea procesului penal, prin publicitatea pe care ar genera-o, ar putea reînnoi sau accentua suferințele victimei sau ar da naștere la diferite conflicte între persoane care fac parte din aceeași familie sau din același mediu social.

Legislația națională, prin prisma normei menționate supra, pe lângă persoanele care fac parte din aceeași familie sau din același mediu social, indică și minorii. În cazul plângerii prealabile, se are în vedere orice minor, indiferent dacă face sau nu parte din categoria persoanelor indicate, astfel încât statutul protejează, într-un fel sau altul, prioritatea minoratului. Cu alte cuvinte, în cazul comiterii infracțiunii de către minor, legislatorul oferă posibilitatea de a nu începe urmărirea penală fără a avea o plângere prealabilă și pe infracțiuni ce prezintă un caracter social mai periculos.

Prin derogare de la prevederile art. 276 alin. (1) CPP, în cazul în care organul de urmărire penală depistează nemijlocit sau este sesizat despre săvârșirea sau pregătirea pentru săvârșirea unor infracțiuni prevăzute la art. 185² din Codul penal, cu excepția infracțiunilor prevăzute la alin. (23), și la art. 185³ din Codul penal, acesta notifică titularul de drepturi sau autoritatea abilitată conform legislației privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate despre acestea. Dacă titularul de drepturi sau autoritatea abilitată conform legislației privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate, în termen de 15 zile lucrătoare de la data primirii notificării, nu depune plângerea prealabilă, organul de urmărire penală nu începe urmărirea penală în conformitate cu CPP.

După cum observăm, legea procesual penală face unele excepții în cazurile când este afectat domeniul proprietății intelectuale. Astfel, atunci când organul de urmărire penală depistează nemijlocit sau este sesizat despre săvârșirea sau pregătirea pentru săvârșirea acestor infracțiuni, legea procesual penală, alături de legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate, acordă o protecție proprietății intelectuale, deoarece titularul de drepturi sau autoritatea abilitată poate să nu cunoască despre aceste încălcări, pe de o parte, iar statul, pe

de altă parte, prin intermediul organului de urmărire penală, are obligația pozitivă de a cerceta aceste fapte.

Totuși legislația procesual penală, în astfel de cazuri, ținând cont de prioritatea drepturilor persoanelor ce fac parte din această categorie, acordă expresie voinței victimei ca procese penale să pornească doar după semnarea plângerii prealabile.

Astfel, organul de urmărire penală deși este sesizat de comiterea infracțiunilor de acest gen, pornind procesul penal, este obligat să solicite titularului de drepturi și Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI) opinia referitoare la începerea urmăririi penale. În acest caz, organul de urmărire penală acordă un termen de 15 zile lucrătoare acestor entități, pentru ca ultimele să decidă asupra faptului depunerii sau nedeunerii unei plângeri prealabile.

Fișec este faptul că, în cazul depunerii acestei plângeri, organul de urmărire penală să continue investigațiile, pornind urmărirea penală în acest sens, iar în caz contrar, va propune procurorului clasarea procesului penal din motivul lipsei plângerii prealabile.

Situația este diferită atunci când organul de urmărire penală depistează nemijlocit sau este sesizat despre săvârșirea sau pregătirea pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 185² alin. (23) și art. 185³ ale Codului penal. În acest caz, nu este necesară plângerea prealabilă, organul de urmărire penală nu este nici obligat să solicite titularului de drepturi și Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI) opinia referitoare la începerea urmăririi penale.

Legislatorul a reglementat această excepție, deoarece în situația infracțiunilor menționate se încalcă interesele statului și pot fi afectate principiile juridice internaționale. Astfel, este de reținut faptul că, în conformitate cu prevederile art. 4 din Legea nr. 66 din 27.03.2008, privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate, protecția juridică a indicațiilor geografice, a denumirilor de origine și a specialităților tradiționale garantate pe teritoriul Republicii Moldova se asigură în temeiul înregistrării lor la AGEPI, în modul stabilit de legea în referință, sau în baza tratatelor internaționale, inclusiv a acordurilor bilaterale, la care Republica Moldova este parte.

Totodată, menționăm faptul că AGEPI este autoritatea competentă a Republicii Moldova în cadrul Uniunii Speciale a Țărilor Membre la Aranjamentul de la Lisabona și aceasta reprezintă Republica Moldova în Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale, în alte organizații internaționale și interstatale pentru protecția proprietății intelectuale, întreține cu ele relații de cooperare în domeniu.

Așadar, ținând cont de aceste prevederi, legea procesual penală a pre-

văzut excepția plângerii prelabile în cazurile comiterii infracțiunilor din domeniul proprietății intelectuale atunci când este vorba despre protejarea acesteia de către normele internaționale sau normele ce se nasc în urma încheierii unor acorduri bilaterale.

Cât privește excepția lipsei plângerii prelabile în cazul infracțiunii de declarații intenționate false în documentele de înregistrare ce țin de protecția proprietății intelectuale, menționăm faptul că legea procesual penală reglementează acest deziderat, deoarece această infracțiune are un obiect juridic special complex. Bunăoară, obiectul juridic special principal reprezintă totalitatea relațiilor sociale condiționate de protejarea proprietății intelectuale, iar obiectul juridic special secundar reprezintă relațiile sociale condiționate de protejarea autorității publice prin autenticitatea declarațiilor. Adică, în cazul acestei infracțiuni se atentează la relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității în sfera publică. Respectiv, este afectat și interesul statului.

Totodată, CPP indică o altă excepție cu privire la începerea urmăririi penale în lipsa plângerii prelabile, chiar dacă infracțiunile ce au fost comise sunt de categoria celor pentru care legea interzice urmărirea penală fără a avea o plângere prelabilă în acest sens. Această excepție este reglementată în art. 276 alin. (4) CPP și constă în faptul că, în cazul în care victima din cauza incapacității sau a capacității de exercițiu limitate, a stării de neputință sau a dependenței față de bănuț sau din alte motive nu este în stare să-și apere drepturile și interesele legitime, procurorul pornește urmărirea penală chiar dacă această victimă nu a depus plângere.

Unii autori sunt de părerea că plângerea prelabilă poate fi depusă de minor cu capacitate de exercițiu restrânsă, doar cu încuviințarea reprezentantului legal. Nu putem să fim de acord cu această părere, deoarece legislatorul moldav foarte corect a stipulat faptul că victima minoră dacă nu este în stare să-și apere drepturile și interesele legitime, procurorul pornește urmărirea penală chiar dacă această victimă nu a depus plângere. Totodată, legislatorul nu interzice depunerea plângerii prelabile de persoanele susindicate. În acest fel, prin sintagma procurorul pornește urmărirea penală chiar dacă această victimă nu a depus plângere considerăm că legislația procesual penală națională protejează pe deplin drepturile și interesele acestui grup de victime.

Este important a analiza situația și a răspunde la întrebarea: când victima depune plângerea prelabilă și în ce condiții aceasta are dreptul să și-o retragă. Prima situație este simplă, deoarece victima depune plângerea prelabilă în orice timp pentru a se începe procesul penal și urmărirea penală. Or, fără voința sa, după cum am relatat, acest fapt nu poate avea loc.

În ceea ce privește retragerea plângerii prelabile, situația este una in-

terpretabilă. Sunt câteva situații: victima poate să-și retragă plângerea prealabilă până la terminarea urmăririi penale, până la terminarea cercetării judecătorești, până la retragerea completului în camera de deliberare sau până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești.

Considerăm că victima sau partea vătămată poate să-și retragă plângerea prealabilă până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești. Această părere derivă din aspectul că institutul retragerii plângerii prealabile este strâns legat de institutul împăcării părților. Ambele instituții exprimă manifestări unilaterale și, respectiv, bilaterale de voință ale persoanelor prin care acestea opresc desfășurarea procesului penal sau, cu alte cuvinte, pun capăt acestuia.

Așadar, potrivit art. 276 alin. (5), (6) și (7) CPP, odată cu împăcarea părții vătămate cu bănuitul, învinuitul, inculpatul, în condițiile legii, urmărirea penală încetează. Împăcarea este personală și produce efect doar dacă intervine până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești. Pentru persoanele incapabile, împăcarea se poate face numai de reprezentanții lor legali. Persoanele cu capacitate de exercițiu limitată se pot împăca cu încuviințarea reprezentanților lor legali. Împăcarea poate avea loc și în cazul în care urmărirea penală a fost pornită de către procuror din oficiu. Împăcarea părților poate avea loc și prin aplicarea medierii conform Legii cu privire la mediere.

Plus la aceasta, în cazul în care două instituții au același regim juridic și produc același efect, iar unul din instituții sau unele situații nu sunt reglementate expres, ele se interpretează și se aplică prin analogie.

În susținerea acestei păreri vin și prevederile art. 276 CPP – Pornirea urmăririi penale în baza plângerii victimei. Astfel, legislatorul a conceput legătura dintre cele două instituții (retragerea plângerii prealabile și împăcarea), care au același efect juridic și care au fost oglindite în aceeași normă juridică.

Un alt aspect important la care dorim să ne referim constă în modul de activitate a organului de urmărire penală în cazurile pluralităților de infractori (participației) și în cazuale infracțiunii cu o pluralitate de victime.

Astfel, CPP ne indică necondiționat că, în cazul în care, în urma infracțiunii, au fost prejudiciate mai multe persoane, pornirea urmăririi penale se face chiar dacă plângerea prealabilă se înaintează doar de una dintre victime. Tot legea procesual penală stipulează faptul că, dacă la comiterea unei infracțiuni au participat mai mulți făptuitori, chiar dacă plângerea prealabilă a fost depusă numai în privința unuia din făptuitori, urmărirea penală se efectuează în privința tuturor făptuitorilor.

În continuare, reieșind din aspectele dictate de CPP, vom încerca să facem o clasificare a persoanelor care pot depune plângere prealabilă. Așadar,

plângerea prealabilă poate fi depusă de victima infracțiunii, deoarece stipularea legală în privința acestui institut vine să ocrotească interesele acesteia. Plus la aceasta, dreptul depunerii plângerii prealabile are un caracter personal și volitiv al victimei infracțiunii.

Majoritatea doctrinarilor din România consideră că titularii plângerii prealabile sunt doar persoanele fizice. Nu putem împărtăși opinia acestor autori din următoarele considerente. Potrivit legislației autohtone victima este considerată orice persoană fizică sau juridică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale. În același timp, odată ce legislatorul a prevăzut în alin. (11) art. 276 CPP obligația de notificare a titularului de drepturi sau a autorității abilitate (exemplu – AGEPI), care decide asupra depunerii plângerii prealabile, atunci, necondiționat, titular al acestui mod special de sesizare devin și persoanele juridice.

Cât privește dreptul de a fi depusă plângerea prealabilă prin reprezentanți împuterniciți în condițiile legii, menționăm faptul că victima are dreptul să înainteze plângere prealabilă prin intermediul acestor persoane în condițiile și modul plângerii (ca mod general de sesizare).